

I N M E M O R I A M

PROF. DR. JOHAN HEENE

1.2.1940 - 8.11.1997

In de sombere novembermaand van het afgelopen jaar is, helaas veel te vroeg, een grote vriend van ons heengegaan. Niet alleen heeft hij de VON mee boven de doopvont gehouden, maar bij de vele nascholingsactiviteiten die de vereniging de eerste jaren van haar bestaan heeft georganiseerd, was de inspiratie en de bezieling van Johan nooit veraf. Want als hij al niet zelf aan de conferenties of vergaderingen deelnam, dan was toch steeds een groot gedeelte van al wat geprogrammeerd werd, door hem mee actief ontworpen en in de uitwerking kritisch begeleid. De VON was in die jaren zijn troetelkind.

Johan Heene was een leerling van prof. dr. A. De Block, de man die na de heroïsche fase van de opvoedingskunstenaars als Montessori, Decroly, Freinet en zovele anderen, van de didactiek een wetenschap maakte en ze aan de RU Gent na de tweede wereldoorlog tot een solide departement wist uit te bouwen. Onder het motto: 'opvoeden, vormend handelen veronderstelt een zich permanent bezinnen over zijn concrete doelstellingen en de meest adequate manier om die te bereiken'. Zonder systematiek en theoretisch kader verglijdt de vormingspraktijk inderdaad heel gemakkelijk naar improvisatie zonder veel perspectief op werkelijke persoonsvorming. Dat was het wetenschappelijk klimaat waarin Johan Heene in 1958 pedagogiek ging studeren en in de jaren '60 aan een onderzoek begon, dat zijn levenswerk zou worden: de creativiteit, een thema dat net zoals onderwijzen als het persoonlijk bezit van een uitgelezen aantal talentvolle kunstenaars werd beschouwd en waarmee precies daardoor heel vaag en amateuristisch werd omgesprongen.

Sedert de studie voltooid is en Johans doctoraal proefschrift 'Creativiteit en Didactiek, een didactische exploratie van het creatief fenomeen' in 1980 werd gepubliceerd, beschikken wij over een wetenschappelijk verantwoorde creativiteitsdidaxis. We weten nu dat iedereen - ook een kind - creatief kan zijn en dat het creatieve beleevingsmoment van het subjectief nieuwe en waardevolle zich op elk terrein van het menselijke gedrag kan voordoen, in elke levensfase en in elke levenssfeer. Je kan even goed creatief vrijen als een gedicht schrijven en een kind dat tekent, is allicht veel creatiever dan een volwassene die door allerlei bestaande sjablonen wordt beïnvloed. Toch blijft in het onderwijs de aloude verwarring tussen creativiteit en expressie hangen en soms gaat men een uurtje voordragen of tekenen of zelfs nuttige handwerken nu wel eens 'creatieve opvoeding' noemen. De echte didactisering van de creativiteitsdoelstellingen is nog niet erg ver gevorderd.

Aan de publicatie van zijn proefschrift liet Johan een citaat uit C. Rogers voorafgaan: 'I maintain that there is a desperate social need for the creative behavior of creative individuals.' Dat hij zo expliciet de sociale context van het creativiteitsfenomeen wou beklemtonen, had natuurlijk te maken met de culturele omwenteling die de mei-revolte van '68 met zich had gebracht en die het intellectuele klimaat heel sterk had beroerd. Creatief gedrag bleek volgens Johan inderdaad heel logisch aan te sluiten op een herkenbare voorkeur voor het nieuwe en onconventionele. Maar tegelijk kenmerkt zich de creatieve persoonlijkheid op het sociale vlak door grote autonomie, zelfstandigheid en zelfvertrouwen, door een sterke zin voor originaliteit en een lage graad van dogmatisme.

Losgemaakt uit haar oude isolatie in kunst en wetenschap, zag hij dus de creativiteit in een coherente visie als een voortdurende wisselwerking tussen de creatieve persoonlijkheid met haar begaafdheid, haar flexibiliteit, haar grote ik-sterkte en zelfdiscipline aan de ene kant en de eisen van de maatschappelijke realiteit aan de andere. De oude tegenstelling tussen ik en maatschappij wordt daardoor omgebogen tot een nieuwe synthese van het ik en het wij, van persoonlijke vrijheid en sociale verantwoording.

Toen hij mij na de publicatie een presentemplaar van zijn proefschrift toestuurde, schreef hij daarin als opdracht: "Aan Bert, met dankbare herinnering aan de vele gezamenlijke uren, waarin hij de inhoud van dit boek heeft helpen 'maken'." Na al die jaren, nu ik deze regels schrijf, merk ik pas goed hoe sterk de impact van die lange gesprekken, waarin wij een nieuwe wereld hebben gedroomd, op mijn eigen ontwikkeling is geweest. Ik treur om een heel lieve, goede vriend, zoals je er maar zelden een vindt. In diepe dankbaarheid zal ik zijn aandenken bewaren, want het is door zijn geestdrift dat ik het geloof en de hoop in de menswording nog steeds warm in mij draag. En dat vind ik een heel grote rijkdom, die Johan Heene mij gegeven heeft.

Zijn nagedachtenis zal bij velen nog heel lang levendig blijven.

Bert van Hoogenbemt